

2001. szeptember 11.

Lázár András helyszíni „tudósítása“ a World Trade Centertől

Jutka éjjel $\frac{3}{4}$ 1-kor halt meg, szeptember 9-én, vasárnapra virradóra. Nagynénémnek mondtam, noha szigorúan véve anyunak csak unokatestvére volt, de a legpontosabb meghatározás az, hogy fiának tekintett. A németek majdnem az egész családjunkat kiirtották. Budapesten ő volt az egyetlen rokonunk meg a férje és három lánya. Egészen 1968-ig, amikor elmentek Amerikába és mi egyedül maradtunk.

Este $\frac{3}{4}$ 9-re értem oda, akkor már kómában volt. Egyenletesen, de zihálva lélegzett, egyetlen helyeken törtek elő belőle a széthullás nedvei. A lányok és én felváltva tisztogattuk, hogy megőrizzük a test méltóságát.

Hétfőn délben $\frac{3}{4}$ 1-kor került a földre. Mi egész estig kint maradtunk Connecticutban, Jutka középső lányánál, ahol a süvet (hétnapos zsidó gyász) tartják. Csak az esti kaddis (gyászima) után mentünk haza. Itthon Pach János e-mailje várt az édesapja halálhírével.

2001. szeptember 11-én, kedden, korán reggel mentem be dolgozni, hogy majd korábban is tudjak eljönni. Időben akartam kiérni Connecticutba az esti kaddisra. Emiatt autóval mentem, nem busszal és metróval, ahogy szoktam. Vasárnap, a halál utáni szervezkedésben nálam maradt Jutka autója, azzal mentem és a terv az volt, hogy így juttatom vissza az autót a lányoknak. Van egy parkológarázs három utcányira délre a World Trade Centertől, ott állítottam le. Korán volt, így rögtön a második emeleten találtam helyet, aztán gyalog indultam a World Trade Center felé. Amikor átmentem a Liberty utcán, fel se néztem a két kolosszusra. Kilenc éve dolgozom itt.

Az irodám a 4-es számú épületben van. Ez mindössze kilencemeletes, a World Trade Centert jelentő négyzet délkeleti sarkát foglalja el. Közvetlenül mellette, a délnyugati sarkon a Déli Torony áll vagy más néven a 2-es számú épület. Az Északi Torony az északnyugati sarkon az 1-es számot viseli. Az északkeleti sarkon áll az 5-ös számú épület, amely a miénkhez hasonlóan alacsony. Köztük a kövel fedett, hatalmas tér, a pláza, közepén a szökőkúttal.

Fél 8-ra értem az asztalomhoz. Miközben a számítógépem beindult, felhívtam Jutka bátyját Szegeden és beszámoltam neki a temetésről. Aztán átnéztem a péntek óta felhalmozódott postámat. Jó néhány részvétlevél volt benne. Amikor az első gép becsapódott az Északi Toronyba, épp az öcsémnek válaszoltam. A becsapódás hangja erős volt, de tompa. A mi épületünk is belerázkódott. Minden pont olyan volt, mint 1993. február 26-án. Csak akkor kívülről semmit sem lehetett látni. Most sűrűn hullott a törmelék. Mire az ablakhoz futottam, már befedte az egész plázát. Meggömbült vasak, kődarabok, égő papírok. Ahol az emberek egész nyáron át ingyenkoncertet hallgattak minden délben és este, onnan most rémülten menekültek.

Lázár András helyszíni „tudósítása“ a World Trade Centertől

Felnéztem és láttam, hogy az Északi Torony felső 20 emelete lángokban áll. A Déli Torony ekkor még sértetlen volt. Sűrű füst tört elő mindenhonnan. Ha a tűz az ember emeleténél lejjebb van, akkor az ajánlott stratégia a felfelé menekülés, abban a reményben, hogy a tűz nem fog felérni a tetőre vagy hogy addigra helikopterek kimentik az odamenekülteket. De itt nyilvánvaló volt, hogy semmilyen stratégia nem segít. A sikoltások észbontóak voltak. Ezt persze csak tudtam, mert hallani semmit sem lehetett. A mi emeletünk kifejezetten csendes volt.

$\frac{3}{4}$ 9 volt, az emberek még épp csak szállingóztak befelé. Nyilván ott fent, a pokolban is sokan még nem értek be. Apró számítási hiba csúszott a tervbe, noha a hatás így is összemérhetetlenül nagyobb, mint '93-ban volt. De ha a bombát egy órával későbbre időzítik, sokkal több embert tudtak volna megölni. Vajon hogy tudtak felvinni több mázsa robbanószert a 90-ik emeletre? Egy biztos: most sikerült nekik, ami '93-ban tulajdonképpen egy fiaskó volt.

Az emberek többsége azonnal kirohant az épületből. Én még visszasétáltam az asztalomhoz és felhívtam Pannit meg az unokatestvéreimet, hogy tudassam velük először a merénylet hírét de aztán rögtön azt is, hogy nekem nem esett bajom. Nem tettem hozzá, hogy „még” nem esett bajom. Meg se fordult a fejemben, hogy mindez csak a kezdet. Az öcsémnek írt levelet is befejeztem és elküldtem. Telefon, e-mail, minden kifogástalanul működött. Az unokatestvéremnek azt magyaráztam hosszan és részletesen, hogy az autót, amit már tegnapra ígértem, ma sem fogom tudni visszavinni. A második tompa puffanás észhez térített. Véget vettem halaszthatatlan telefonálásaimnak és levelezéseimnek, és elindultam haza. Előtte gondosan lekapcsoltam a monitort, mert az fogyasztja egy PC elektromosságának kb. felét, márpedig az energiával takarékoskodni kell.

Gyalog mentem le a földszintre, erre is emlékeztem, hogy ilyenkor nem szabad liftbe szállni. Félúton elbizonytalanodtam, hogy vajon a PC-m „DNS Service Search Order”-jét, amelyet kinyomtattam, hogy az otthoni PC-met hasonlóan be tudjam állítani, magamhoz vettem-e, de ellenálltam a kísértésnek és nem mentem vissza a printerhez.

A World Trade Center földszintje, illetve inkább föld alatti szintje, egy hatalmas bevásárlóközpont. Most, hogy leértem, döntést kellett hozni a kérdésben, melyet már 20 perce latolgattam: *kíséreljem-e meg a kocsit magamhoz venni vagy gyalog meneküljek?* A Brooklyn-Battery alagútát valószínűleg nem zárták még le. A parkoló kijárata közvetlenül az alagút bejáratánál van. Ha sikerül a parkolóhoz odamenni, fizetni, felmenni a második emeletre és levezetni a kocsit, és az alagút még mindig nyitva van, akkor át lehetne jutni Brooklynba és onnan vagy a Verrazano Narrows hídon dél felé vagy a Throgs Neck hídon észak felé hatalmas ívben meg lehetne kerülni Manhattant és hazajutni Tenafly-ba. Butaságnak tűnt már akkor is, de gondoltam a parkolóig azért elmegyek és ott majd jobban fogom látni, hogy mi a helyzet. Így hát a bevásárlóközpont déli kijárata felé indultam el. A kijáratnál fogadó látvány aztán minden latolgatásnak azonnal véget vetett.

A Liberty utcát ugyanolyan sűrű törmelék fedte, mint a plázát. Embert már nem lehetett látni, sem mozgót sem – szerencsére – mozdulatlant. A második robbanást akkor még egy ugyancsak az Északi Toronyban elhelyezett késleltetett bomba hatásának véltem. Csak később vált világossá, hogy ezek a romok a Déli Toronyból származtak.

Lázár András helyszíni „tudósítása“ a World Trade Centertől

Mindennek a túlélés szempontjából csekély jelentősége volt. Örültség lett volna ott az utcára kilépni és az addigra mozgósított World Trade Centerbeli rendészek is mindenkit az északi oldal felé tereltek. A „mindenki” itt négy-öt embert jelentett, akik közül egy egy hajléktalan volt, aki nem volt hajlandó a bejárat melletti posztját elhagyni. De mi többiek, akiknek máshol is volt hol aludni, elindultunk észak felé. Nem futottunk, erre nem volt szükség. Tiszta levegőt lélegeztem be, s ha légzésem egy kicsit egyenetlen volt, az csak azért volt, mert tudtam, hogy 100 emelettel fölöttem sokaknak az egyetlen, kizárólagos gondjuk az, hogy honnan szerezzék be a következő belélegzésre elegendő oxigént. Szégyelltem magam, hogy ilyen kényelmesen elballagok onnan, ahol emberek százai égnék éppen el. A logikus érv, hogy semmit sem tudok tenni, egyáltalán nem vígasztalt.

Az egész bevásárlóközpont kísértetiesen üres volt, kivéve az északkeleti sarkot. Úgy tűnik, mindenkit idetereltek, majd pedig itt, a Borders könyváruház melletti mozgólépcsőn, mindenkit tovább, ki a Church utcára, amely a World Trade Centert kelet felől határolja. Néhány perccel korábban – még a negyedik emeletről – láttam, hogy azt is törmelék fedi, ezért a terelő rendészeket megkerülve az E metró felé vettem az irányt. Itt már városi rendőrök voltak, de szerencsére nem fordítottak vissza. Itt láttam az első két sebesültet. Nem itt sebesültek meg, a mentősök hozták ide őket. Az E metró már nem járt, de végigmenve – továbbra is északi irányban – a peronon, átmentem az A metró peronjára. Ahogy odaértem, begördült egy vonat és én rögtön felszálltam rá. Az egyik utolsó vonat lehetett, fél órával később az egész New York-i metrórendszer leállt. A vonatnak ez az önjárósága Jutka körmét juttatta eszembe, amely abban a percben valószínűleg még mindig nőtt, noha maga a test halott volt már.

A kocsijaim teljesen üres volt. Az emberek mind a terrorakcióról beszéltek, legtöbbet egy néger férfi, aki a Canal utcáról látta az égő tornyokat és hallotta mások beszámolóját a bevágódó repülőkről és kétségbeesett emberekről, akik kiugrottak az égő épületekből. Jutkára gondoltam és a János apjára. Ha az ember egy halottért hét napig ül süvet, akkor vajon ezer halottért 7000 napig kell ülni?

A 125-ik utcára már csak ketten maradtunk a sokbeszédű néger férfival. Nekem folytatta monológját, időnként bocsánatot kérve és elismerve, hogy csak zaklatottságát vezeti le ily módon. De azért volt értelme annak amit mondott. A terrorakciótól pl. a néger sorsának jobbra fordulását várta, mint ahogy a második világháború is javított a sorsukon és általában minden olyan kataklizma, amelyik bebizonyította Amerikának, hogy szüksége van a négerekre. Erről eszébe jutott nagybátyja, aki az európai fronton harcolt és részt vett valamelyik koncentrációs tábor felszabadításában. Ő mesélte később neki, hogy a rabszolgaság minden szörnyűségével együtt sem volt olyan borzalmas, mint amin ezeknek az embereknek kellett átmenni. Láta, hogy zsidó vagyok mert a gyász miatt megszaggatott fekete szalag volt a mellemen, a fejemen pedig sablesz dekli. A 175-ik utcánál szálltam le $\frac{3}{4}$ 10 körül, ő még továbbment. „*I will remember you*”- mondta és kezét szorítottunk.

A buszpályaudvaron a hangosbemondó avval a hírel fogadott, hogy nincs forgalom New Jersey felé. Ezt meg akartam telefonálni haza, de lehetetlen volt. A pályaudvaron minden készülék foglalt volt. Elindultam, hogy átmenjek gyalog a hídon, de nem engedtek. Megint telefonálni próbáltam.

Lázár András helyszíni „tudósítása“ a World Trade Centertől

A készülékek nem működtek vagy sorban álltak előtte az emberek. Némelyiknek mobil telefon volt a kezében – az sem működött. Visszamentem a metrómegállóhoz, de ott se volt szerencsém a telefonnal. A metró már nem járt.

Észak felé indultam a Fort Washington úton, a Cloisters felé, közben minden útbaeső telefonon megpróbáltam telefonálni. Körkörösén próbálkoztam, először sorban a mi otthoni három számunkat, aztán a Halászekét, aztán a Pachékét, aztán megint előlről, aztán megint, aztán ugyanezt előlről a következő szabad és működő telefonról. A 181-ik utca sarkáról végre elértem a Pachot. Nagyon megkönnyebbült a hangomat meghallva. Megígérte, hogy ő is fogja Pannit próbálni hívni, noha a telefonjuk az elmúlt 20 percben teljesen süket volt. Tőle tudtam meg, hogy a World Trade Center összeomlott.

¼ 11 volt.

Húsz percre voltam a házunktól, de csak este ¼ 9-re értem haza. Ezrek halála és megnyomorodása napján az egyetlen sérülésem az volt, hogy a cipő feltörte a sarkamat. Végül a Washington hídon mentem át, ami sokáig le volt zárva, aztán megnyitották, de megint lezárták. Én nem vártam végig ott. Nem volt világos, hogy aznap egyáltalán át lehet-e menni rajta. Fel lehetett volna menni a Forgács Zsuzsához, de már több éve nem lakik a Cabrini utcában. Így Gonda Tibiékhez mentem, akik Bronx nyugati peremén laknak. Gyalog tudtam csak odajutni és nagy kerülővel. Ott végre zuhanyozhattam és ettem is. Aztán később visszamentem a Washington hídra, akkor már metróval.

A városnak soha nem látogatott részeit jártam be, latinamerikai és néger negyedeket. A telefonokat vaspántok szorították a falhoz a vandálok és a kábítószerfüggők elleni védekezésül. Gyönyörű, napsütéses nap volt. Emberek szólítottak meg, csak hogy beszélhessenek a szörnyüsről. Egy nő alig tudott angolul, de azért csak mondta. Én magam is állandóan útbaigazítást kellett kérjek. A Fort Tryon parkban kertészek gondozták a virágokat, emberek fürdőruhában napoztak, egy csőz nagy gonddal szurkálta botja végére az elszórt papírhulladékokat. Washington Heightsban az aznapi előválasztások egyik jelöltje és támogatói gyűltek össze teljes létszámban az utcán, a választófülkéktől a törvény által kiszabott távolságnál messzebb, de korteskedés helyett ők is csak a rádiót hallgatták és tudták meg belőle, hogy a választásokat elhalasztották. Az iskola előtt, ahol a szavazás folyt, mégis nagy tömeg állt, de nem a szavazás végett akartak bejutni, hanem hogy felvehessék ijedt gyerekeiket. A Cloisters múzeuma előtt négy francia turista kellett tudomásul vegye, hogy a múzeum – mint ahogy nyilván minden más is, ami miatt New Yorkba jöttek – zárva van. Az A metró végállomásánál vak fiatalember fordult csalódottan vissza, amikor a kijövő utasok mondták, neki, hogy a metró nem jár. Idősebb úr hallgatta az egyik ablakból harsogó spanyol nyelvű rádiót, de amikor megkértem, hogy fordítsa le, csak annyit tudott válaszolni, hogy „*non comprehendo inglese*”.

Mint később megtudtam, Pach Jánosnak végülis Magyarországgal sikerült valahogy beszélnie és egy ottani közös barátunk, Nemes János érte el Pannit, hogy elmondja, megvagyok. Én csak jóval később, Inwoodból, a Dyckman utcából tudtam Pannival beszélni. Addigra már Viki többször telefonált neki a gimnáziumból, ahol a második órától kezdve nem volt tanítás.

Lázár András helyszíni „tudósítása“ a World Trade Centertől

A gyerekek és a tanárok a TV-t nézték, szüleiknek telefonáltak, illetve lassan kezdtek hazaszállingózni. Kati is telefonált Kaliforniából és még sokan mások is. Julcsi Pannival együtt otthon várta a híreket.

Este fél 6-ra értem vissza a Washington hídhöz, de azt épp akkor megint lezárták. Ekkor már legalább tízezer ember tolongott a manhattani hídfőnél, akik mind New Jersey-be szerettek volna átjutni. Oda már értük tudtak menni a családtagjaik autóval, mint ahogy engem is onnan vitt végül Panni haza.

Ebben a tolongásban várok, amikor lement a nap. Egy közeli zsinagógába mentem, hogy elmondjam az aznapi kaddist Jutkáért. Ezt Connecticutban, a családdal együtt kellett volna, de ez szóba sem jött. Az autó, Jutka autója, ami ki kellett volna vigen oda, valahol a romok alatt feküdt. Mint hűséges kutya, gazdája után ment.

Mire kijöttem a zsinagógából, felnyitották a hidat, de csak az autóknak. A gyalogosoknak buszokat ígértek, de sokan hatékonyabbnak látták, ha egy autóra felkérérdzkednek. És az autósok, akik órák óta vártak, felvették az embereket, ahányat csak tudtak, és a túloldalon kirakták őket. Én hatodmagammal egy mikrobuszba kerültem, és ahogy lassan vánszorogtunk a hídon át, dél felé néztem, és a szívem összeszorult. Épp hogy csak szürkülni kezdett, jól lehetett még látni, végig a sziget hosszában, amelynek végén a tekintetet a két hatalmas toronynak kellett volna megállítania. De semmi nem volt ott. Semmi! Csak füst gomolygott fölfelé.

